

De kettingreactie in het Englandspiel

Een analyse van het “Englandspiel”
op basis van hoofdstuk 12, deel 9,
tweede helft, van L. de Jong

Dr. H.J. van Rietschoten
Augustus 2011

De kettingreactie in het Englandspiel

Inleidende opmerkingen

Over het Englandspiel (ES) is heel veel geschreven. Zoveel, dat het onmogelijk is alles tot in details te bespreken. Dat verklaart de vele deelstudies die in omloop zijn, publicaties die zich richten op bepaalde aspecten van het Englandspiel. Op dezelfde manier ontstond bij mij de behoefte uit de grote hoeveelheid beschrijvende en verhalende teksten een beknopt overzicht te geven van het verloop van allerlei droppingen en arrestaties waarvan tijdens het Englandspiel sprake is geweest. In de hoop wat meer inzicht te krijgen in het ontwikkelingsproces, in oorzaken en gevolgen, in de causaliteiten van opeenvolgende gebeurtenissen. Deze geven op basis van het onderzochte materiaal op overtuigende wijze vanaf de bijna allereerste arrestatie een kettingreactie te zien. Dit aan te tonen is mijn belangrijkste doelstelling.

Waar in de tekst wordt verwezen naar de agenten-excellijst wordt de uitgebreide agenten-excellijst bedoeld van de website van Speciaal Onderzoek Englandspiel (afkorting SOE: zie: www.englishspiel.eu), hierna te noemen Englandspiel-website. Op deze lijst staan op het moment van het schrijven van deze notitie 73 agenten vermeld, d.w.z. zowel degenen die deel uitmaken van het Englandspiel – en in WO II door *Special Operations Executive* (eveneens aangeduid met SOE!) of door MI6 (afkorting van Military Intelligence 6) als geheim agent naar bezet Nederland zijn uitgezonden – alsook degenen die er op de een of andere manier bij betrokken zijn geweest. Deze lijst wijkt nogal eens af – voor wat betreft droppings – en arrestatiedata – van gegevens uit hoofdstuk 12 van deel 9 van De Jong, maar ook voor wat betreft het aantal ES-agenten in dit hoofdstuk. Vergeleken met de agenten-excellijst ontbreken hierin op het eerste gezicht en met enig voorbehoud omdat in het niet-digitale boekdeel van L. de Jong niet met de zoekwoordenfunctie kan worden gezocht – de namen van 8 personen: Bergmann, Van Brink, Brinkman¹, Generaal, Van Hamel, Maassen, Schrage en Tazelaar. Dit tast het bewijs van het bestaan van een kettingreactie, zoals zal blijken, niet aan. Tazelaar maakte deel uit van de groep Hazelhoff, die ook betrokken was bij de coördinerende voorbereidingen voor het komende daadwerkelijke Englandspiel van in het veld opererende geheime agenten. De agenten-excellijst wijkt eveneens af van het schematisch overzicht uit Wolters' proefschrift van 2003, waarop 61 ES-agenten staan vermeld. Vergeleken met de agenten-excellijst ontbreken in Wolters' overzicht 12 namen: Bergmann, Van Brink, Generaal, Van Hamel, Hendrik de Jonge, Maassen, Schrage, Tazelaar, Sporre, Zomer en Ab Homburg. Verschillen zijn mede verklaarbaar vanwege het gebruik van verschillende omschrijvingen van wat onder een agent van het Englandspiel wordt verstaan: zijn ze al dan niet direct betrokken, al dan niet uitgezonden door SOE of MI6 en al dan niet gedropt in Nederland?

De in deze notitie opgenomen verwijzingen naar de Englandspiel-website – of naar andere publicaties – dienen ter aanvulling op de gegevens van De Jong. Op de Englandspiel-website staan een aantal andere belangrijke gegevens over de ES-agenten, die voor het doel van dit onderzoek echter minder relevant zijn en daarom niet zijn vermeld. In dit verband wil ik nog wijzen op de publicatie uit 1977 van Jelte Rep: "Englandspiel. Spionagetragedie in bezet Nederland 1942-1944". Hoewel dit boek met een romantische tint is geschreven, zou systematische vergelijking met gegevens van L. de Jong interessante aspecten kunnen opleveren. Wellicht komt het er nog een keer van om aan deze interesse gestalte te geven.

Zoals uit het slot van deze notitie zal blijken noemt De Jong verder nog de agenten J. Grün en J. D. A. van Schelle. Deze beiden worden niet vermeld in Wolters' overzicht en evenmin in de agenten-excellijst. De Jong wijst er verder met nadruk op dat de door hem besproken ES-agenten niet de enige slachtoffers van het Englandspiel zijn. Er zijn namelijk honderden andere personen omgekomen, die op meer indirecte wijze met het Englandspiel te maken hebben gehad, denk bijvoorbeeld aan de brede groep gearresteerden, toen het Nationaal Comité met Vorrink werd opgerold.

Dan volgt nu het bedoelde overzicht:

Lodo van Hamel, de allereerste geheime agent: op woensdagavond 28 augustus 1940 werd de eerste Nederlandse geheime agent door MI6 uitgezonden naar bezet Nederland. Prins Bernhard had bij MI6 toestemming gevraagd, en gekregen, om een inlichtingendienst in Nederland op te zetten. De 25-jarige

luitenant-ter-zee Van Hamel stond uitstekend aangeschreven en kreeg deze taak toegewezen. Bij toeval werd hij gearresteerd en op 16 juni 1941 werd het doodvonnis aan hem voltrokken (uit "Englandspiel" van Jelte Rep, uitgave 1977, pp. 9-25). Hij gaf bij verhoren geen noemenswaardige gegevens prijs en maakt zo bezien geen deel uit van een kettingreactie.

Begin november 1941 had Dutch Section van SOE sabotage-agent *TH. Taconis* en marconist *H. M. G. Lauwers* naar bezet gebied gezonden.

Ridderhof, een vroege verraderlijke Nederlandse spion, vanaf ca. 10 dec. 1941: Taconis moest in verscheidene landsdelen sabotagegroepen vormen, met het doel om hen van wapens en explosieven te voorzien. Lauwers' zender deed het niet goed en het duurde 2 maanden voordat een Delftse student een schakelfout vond en hem kon repareren. Lauwers kreeg pas op 3 januari 1942 voor het eerst verbinding met het centrale uitzend- en ontvangststation in Engeland. Via een reserve-kapitein C.F.van den Berg, een functionaris van de illegale OD in Den Haag, met wie Taconis en Lauwers in contact stonden, had Lauwers een zendadres gevonden bij een van de medewerkers van Van den Berg, namelijk reserve-luitenant W. Teller, die ook in Den Haag woonde. Maar Van den Berg werd al enige tijd geobserveerd door M. A. G. Ridderhof (alias *George van Vliet*), een van de gevaarlijkste V-Männer van Majoor (later Oberleutenant) Hermann Joseph Giskes, die in aug.1941 hoofd Abwehr III F - bedoeld om spionage en sabotage tegen te gaan - in ons land was geworden. Ridderhof had in de zomer van 1941 zijn diensten aan de Abwehr aangeboden. Van den Berg vernam begin dec. 1941 dat Taconis in ons land bezig was sabotagegroepen te vormen en **vertelde dit aan Ridderhof** en op 10 dec.1941 vond Giskes een notitie van Ridderhof op zijn tafel, waarin stond dat nummer 1 (= Taconis) en nummer 2 (= Lauwers) uit Londen in Nederland waren aangekomen om een grote bewapende organisatie op te bouwen, die in de toekomst afwerpterreinen voor droppings van wapens en sabotagemateriaal zal zoeken. Giskes geloofde het eerst niet en schreef terug: "loopt u naar de Noordpool", vandaar de naam '**Nordpol**' of 'Nordpolspiel'. Ridderhof slaagde er in bij Van den Berg vertrouwen te winnen met 'Spelmateriaal' van Giskes, d.w.z. informatie die hij kon missen. De telegrammen van Lauwers die vanaf begin jan.1942 naar Londen gingen, werden opgenomen door de 'Funkbeobachtung', de Duitse codespecialist E. G. May, voor Giskes werkzaam, kon er nog geen wijs uit worden, maar in febr. 1942 kwam hij achter het codesysteem van SOE, die dit van MI6 had overgenomen.

Arrestatie *Zomer* (31 aug. 1941), *Ter Laak* (13 febr. 1942), *van der Reyden* (13 maart 1942), *Lauwers* (6 maart 1942) en *Taconis* (9 maart 1942). MI6 had marconist W. J. van der Reyden in dit codesysteem onderwezen. Hij werd door de groep-Hazelhoff op 9 dec. 1941 's avonds in Scheveningen aan land gezet. De landingsvloot sloeg om en zijn zenderkoffertje spoelde weg. Hij raakte aan het zwerven en kwam via Hazelhoff pas eind januari 1942 bij dr. Krediet, een Wassenaarse arts, bij wie van der Reyden J. ter Laak ontmoette. De zender van Ter Laak, die i.o.v. Rabagliatti van MI6 op 1 oktober 1941 was gedropt, was bij de landing in ongerede geraakt en marconist van der Reyden nam de zender ter reparatie mee. Twee weken later, op 13 febr. 1942, deed de Sicherheitspolizei, die al heel wat gegevens had, een inval in een huis waar men OD-stukken verwachtte aan te treffen. Het was toevallig het huis waar Ter Laak ondergedoken zat. Na mishandeling bekende hij dat hij geheim agent was en die avond een afspraak had met een collega, te weten van der Reyden - volgens de Englandspiel-website gearresteerd op 13 maart 1942 - om zijn gerepareerde zender op te halen. *Poos en Slagter gingen van der Reyden arresteren.* Poos en Slagter waren Haagse politiemannen, die door de foute hoofdcommissaris mr. Hamer aan Schreieder's Referat waren toegevoegd. van der Reyden was zo onder de indruk dat zijn adres door Ter Laak was prijsgegeven, dat hij alles wat hij van het verzetswerk van dr. Krediet wist aan de Duitsers doorgaf en aan May het nieuwe codesysteem. Door MI6 en SOE was gezegd dat bij gevangenneming het coderingssysteem mocht worden prijsgegeven en zelfs voor de Duitsers mocht worden geseind, mits de security-check (**SC**) maar niet prijs zou worden gegeven. van der Reyden volgde die instructie op en ging voor de Duitsers seinen, maar gaf zijn SC niet prijs en liet met zijn SC aan de Engelsen weten dat hij gearresteerd was. Rabagliatti verbrak vervolgens direct de verbinding. May kwam daarna via de zender van Lauwers en via gegevens van gearresteerde agenten in Frankrijk en België en via gegevens van de al eerder op 31 augustus 1941 gearresteerde marconist Zomer van MI6 veel te weten, zo ook over de door Lauwers via zijn zender doorgegeven dropping

in de nacht van 27 op 28 februari 1942 van twee containers met wapens en sabotagemateriaal in Drente. **Taconis**, kapitein Van den Berg en *Ridderhof* waren daar aanwezig. **Lauwers** zat bij de fam. Teller in Den Haag ondergedoken. Dat wist *Ridderhof*. Hij werd gearresteerd op 6 maart 1942 en drie dagen later, dus op 9 maart 1942, werd **Taconis** in Arnhem gearresteerd. Zomer werd simpelweg uitgepeild door een uitstekende peilwagen van Giskes' Abwehr en in Bilthoven gearresteerd. Als gevolg daarvan vielen enkele personen uit de kring van Zomer, die niet tot het Engelspiel behoren, in Duitse handen. Hij werd op 11 mei 1942 gefusilleerd (Rep, pp. 41-47).

Vroege waarschuwing van Lauwers: Lauwers seinde op 12 maart 1942 - dus 6 dagen na zijn arrestatie op 6 maart 1942, drie telegrammen naar Engeland. Op 19 maart 1942 beantwoordde Majoor Blizard van SOE dat een nieuwe agent, A. Baatsen, spoedig zou worden gedropt, tezamen met springstoffen en wapens. Hij wilde van Lauwers weten of er een ontvangstcomité georganiseerd kon worden. Giskes en Schreieder dicteerden Lauwers te antwoorden dat er een welkomstcomité zou klaar staan en dat Baatsen welkom was. In dit telegram - vermoedelijk kort na 19 maart verzonden - gaf Lauwers voor het eerst een gefingeerd SC.ⁱⁱ prijs (zijn eigenlijke afgesproken SC was om bij elke 16de letter een fout te maken). SOE merkte dit wel, maar concludeerde dat de van Lauwers ontvangen spionagegegevens onmogelijk van de Duitsers afkomstig konden zijn (een foutieve inschatting dus!) Bovendien was de dropping van 27-28 febr. 1942 geslaagd, zo dachten ze ten onrechte.

Baatsen werd op 27 maart 1942 gedropt en direct gearresteerd door V-Mann Ridderhof, die een correct wachtwoord gaf. Hij nam hem mee naar de handlangers Poos en Slagter, die in de buurt wachtten. Schreieder en Giskes vertelden Baatsen dat hij door Engeland was verraden. Baatsen was zo verpletterd dat hij uitvoerig zijn opdrachten vertelde en door wie hij was opgeleid in Engeland.

Op 9 maart 1942, elf dagen voor Lauwers' telegram, werden de sabotage-agenten *Andringa*, *Sebes*, *Ras* en *Kloos* **gedropt**, samen met de marconisten *Jordaan* en *Molenaar* van wie er één, namelijk **Molenaar**, verongelukte.

Toevoeging: volgens de Englandspiel-website was de dropping van *Andringa* op 28 maart 1942 (arrestatie op 28 april 1942) en van *Molenaar* eveneens op 28 maart 1942; de dropping van *Ras* op 29 maart 1942 (arrestatie 1 mei 1942); de dropping van *Sebes* op 5 april 1942 (arrestatie op 9 mei 1942) en de dropping van *Kloos* eveneens op 5 april 1942 (arrestatie 1 mei 1942). Merkwaardig genoeg vermeldt De Jong, zoals uit het voorgaande blijkt, als droppingsdatum van alle zes genoemde agenten 9 maart 1942 (p. 949).

Arrestaties: *J. H. M. De Haas*, die op 9 april 1942 werd gedropt, werd op 28 april 1942 gearresteerd. Via indringen door Poos bij Bolle, een arts in Pijnacker die voor persoonsbewijzen zorgde, werden de MI6-agenten *Ernst de Jonge*, *Radema*, *Emmer* en *Orrt* gearresteerdⁱⁱⁱ; *Jordaan* op 3 mei 1942.

De kettingreactie van 10 arrestaties: op 27 april 1942 kwam op de golflengte van Lauwers - die dus onder Duitse controle stond - een bericht binnen voor Taconis (die dus vanaf 9 mrt. 1942 gevangen zat): "ga naar sigarenwinkel in Haarlem, neem contact op met Pijl, zeg dat je van "pijl en boog" komt. Lauwers moest Taconis binnen 3 dagen berichten of de opdracht was uitgevoerd. Schreieder zocht Taconis in z'n cel op en vroeg hem of hij de sigarenwinkelier in Haarlem kende. "Misschien Martens?" antwoordde Taconis. Hij had van hem gehoord in een gesprek met SOE-agent *Homburg*^{iv}, die hij enkele maanden eerder in bezet gebied ontmoet had. Schreieder wist genoeg, raadpleegde de telefoongids, vond het adres van Martens en stuurde Poos er heen. Deze gaf zich uit als illegale werker 'Dick' en zei dat hij van "pijl en boog" (resp. *Jan de Haas* en *Ab Homburg*) kwam, met wie Martens hem zeker wel in verbinding kon brengen. Martens zei dat 'pijl' maar af en toe bij hem kwam, maar dat 'Akki' - alias *Andringa*^v - nu bij hem binnen zat en hem kon ontmoeten. 'Akki' gaf de naam en het adres van De Haas. *Andringa* bood 'Dick' alias Poos tevens aan dat hij hem de volgende dag wel naar De Haas wilde brengen. De volgende dag, dat is op 28 april 1942, werden *De Haas* en *Andringa* in Den Haag gearresteerd en via Lauwers ging het bericht naar SOE dat de opdracht was uitgevoerd. *Andringa* en *De Haas* kregen te horen dat ze verraden waren. Ook bij hen had die mededeling

effect: Andringa bekende dat hij met Jordaan, Kloos, Ras en Sebes afgesproken had dat zij elkaar op 1 mei 1942 in hotel 'Terminus' in Utrecht zouden ontmoeten. Op 1 mei kwamen alleen *Ras* en *Kloos* naar 'Terminus'. Beiden werden gearresteerd. 'Dick' alias Poos kreeg vervolgens de opdracht om zich bij Bolle in te dringen, hieruit vloeiden o.m. de arrestaties van MI6-agenten *Ernst de Jonge*, *Radema*, *Emmer* en *Orrt* voort. Via Radema's verbinding met MI6 werd meteen door Giskes een 'Spiel' op touw gezet. In de zakagenda van Ras stond een telefoonnummer zonder plaatsaanduiding. Ras vertelde dat onder dit nummer Jordaan in Laren te bereiken was. Met Jordaan maakte *V-Mann Anton van der Waals*, alias 'Fred', alias *Anton De Wilde*, alias *Piet van de Velde*, telefonisch een afspraak. *Jordaan* werd op 3 mei 1942 gearresteerd. Hij had zich door Van der Waals laten ontlokken waar hij *Sebes* tracht te ontmoeten, deze werd vervolgens op 9 mei 1942 gearresteerd. Jordaan wilde niet voor de Duitsers zenden en gaf zijn SC niet prijs. Giskes en Schreieder lieten SOE via de lijn Lauwers weten dat Jordaan een nieuwe marconist had die direct was begonnen. In dat bericht ontbrak de SC van Jordaan, maar SOE was zo onnozel dat ze terug seinde: "instrueer nieuwe marconist in gebruik security-check".

Later in mei kwam via **de lijn-Jordaan** (dat is na de eerste besmette lijn Lauwers, de tweede besmette lijn) een opdracht voor Andringa binnen om met spoed met 'George' contact op te nemen. Andringa werd onder druk gezet en bekende dat met die naam SOE-agent George **Dessing** werd bedoeld^{vi}, die op verzoek van de Koningin met **Vorrink**, waarover straks meer, contact moest opnemen. Andringa zei verder dat met Londen de afspraak was gemaakt dat hij Dessing zou ontmoeten in café-restaurant 'De Leidse Poort' op de woensdagmiddag volgend op het binnenkomen van de opdracht. Door Poos begeleid ging Andringa daar naar toe. Hij zag kans in de toiletruimte **Dessing** toe te fluisteren dat hij weg moest gaan, dat is gelukt.

Arrestatie Van Steen en Parlevliet (in de nacht van 29 en 30 mei 1942): in de nacht van 29 op 30 mei 1942 werden als helpers van Andringa de sabotage-agenten – zij moesten in Limburg sabotage bedrijven – A. van Steen en H. Parlevliet afgeworpen. Hun komst werd via de lijn Jordaan, de tweede besmette lijn, geregeld. Zij vielen in Duitse handen. Van Steen en Parlevliet brachten de zender en de codepapieren voor De Haas mee. Het Englandspiel kreeg er een derde lijn bij. Welke opdrachten via die lijn door Majoor Blizard aan Andringa zijn gegeven is onbekend, maar vast staat dat SOE-Dutch nog in de herfst van 1943 meende via De Haas in contact te staan met Andringa!

De vierde besmette lijn van het Englandspiel ontstond toen Major Blizard, vermoedelijk via de lijn Jordaan, opdracht gaf dat Van Steen en Parlevliet in Limburg een eigen marconist moeten aantrekken. Zij ontvingen door de lucht hiervoor een zender en codepapieren. Alles viel in Duitse handen en een Duitse marconist van de Ordnungspolizei ging de zender bedienen. Hiermee kwamen de Duitsers te weten dat er sabotageplannen waren m.b.t. de voor het kolentransport belangrijke sluisen van het Julianakanaal. Zij kwamen in het bezit van deze plannen.

In de nacht van 22 op 23 juni 1942 arriveerde sabotage-agent *J. J. van Rietschoten* en marconist *J. J. Buizer*. Beiden vielen direct in Duitse handen en gaven hun codegeheimen prijs, en vermoedelijk ook hun security-check. De vijfde besmette lijn was een feit.

Arrestatie George L. Jambroes en J. Bukkens in de nacht van 26 op 27 juni 1942: vier etmalen na de arrestatie van Buizer en van Van Rietschoten arriveerden Jambroes (hoofdorganisator van het Plan for Holland, in het vervolg afgekort met Pfh) en marconist Bukkens. Zij vielen direct in Duitse handen^{vii}. Bukkens' code werd in de bodem van een lucifersdoosje gevonden. Hij gaf vermoedelijk eveneens zijn SC prijs. Bij Jambroes werden drie van de vijf aanloopadressen gevonden. De zesde besmette lijn was een feit. De Duitsers raakten door deze arrestatie bekend met het Pfh: vorming van gevechtstroepen in 17 districten in Nederland en van enkele aparte groepen voor het opvangen van wapens en sabotagemateriaal, een en ander te rekruteren via de OD-leiding in Nederland. Voor de Duitsers werd het nu vrij simpel zonder verdenking bij SOE door te geven dat vorderingen werden gemaakt met Pfh, en uiteraard zouden uit deze arrestatie weer andere arrestaties volgen, aldus De Jong. De arrestaties veroorzaakten bij de gearresteerden een schok omdat ze merkten dat de Duitsers zeer veel wisten, zelfs details over hun opleiding. Een van de

redenen dus dat ze geen nut meer zagen om met risico voor eigen leven gegevens niet prijs te geven. Vanwege de besmette lijnen konden Giskes en Schreieder zelf de droppingsgebieden met SOE regelen!! (pag. 956). Poos en Slagter maakten dikwijls deel uit van het ontvangstcomité (pag.957)!

Giskes en Schreieder zonden via de besmette lijn Bukkens aan SOE bericht dat het Jambroes moeilijk viel de organisatie van de grond te krijgen (een truc uiteraard). De leiding van SOE had daarna op aansporing van de Bruyne besloten aan Jambroes een tweede man toe te voegen, namelijk **Beukema toe Water**, maar daarover straks meer. Als die zou zijn ingewerkt dan zou Jambroes terugkeren naar Engeland. Maar ook na de arrestatie van Beukema kwam Jambroes niet terug en De Jong neemt aan dat Major Bingham krachtig op Jambroes' terugkeer is blijven aandringen, want er werd afgesproken dat terugkeer, vermoedelijk met een watervliegtuig, plaats zou vinden in de week van 15 tot 22 november 1942. Vanaf 15 november 1942 werden echter op het Bureau Militaire Voorbereiding Terugkeer (BMVT) diverse telegrammen ontvangen waaruit bleek dat **Jambroes** (lees zogenaamd) op 8 november 1942 tijdens een overval door de Duitsers in een vuurgevecht het leven had verloren. Dit bericht, zogenaamd afkomstig van Beukema - die dus al was gearresteerd - kwam bij SOE binnen op de besmette lijn van Jambroes' collega Bukkens.

Na het 'overlijdensbericht' van Jambroes stelde Bingham Beukema als nieuwe leider aan, in plaats van Jambroes, en zond hem in de nacht van 28 op 29 november 1942 een nieuwe districtsorganisator, *A. J. de Kruyff*, en een nieuwe marconist, *G. L. Ruseler* (dat werd de 13de besmette lijn, en in de nacht van 29 op 30 november 1942 zond hij twee districtsorganisatoren: *H. J. Overes* en *J. B. Ubbink*.^{viii}

Begin mei 1942 werd het **Groot Seminarie in Haaren als gevangenis** in gebruik genomen. De gevangen ES-agenten werden er meestal vrij spoedig, een of twee dagen na hun arrestatie, naar toe gebracht, m.u.v. De Haas, Jordaan, Lauwers en Ter Laak, die daar na geruime tijd naar toe werden gebracht.

Misleidingstactieken van Giskes met de besmette (7de) lijn van Van Hemert (en van Lauwers): sabotage-agent G. J. van Hemert arriveerde in de nacht van 23 op 24 juli 1942 (p. 969). Volgens de Englandspiel-website werd hij direct gearresteerd, dus op 24 juli 1942, maar De Jong meent dat Van Hemert in de nacht van 22 op 23 juli in Duitse handen viel (p. 976). Van Hemert had een fotootje van Marijke Slujsers en zijn codepapieren bij zich, maar zijn SC gaf hij niet af. Aanvankelijk maakten Giskes en Schreieder (afgekort G en S) geen gebruik van de lijn van Van Hemert, maar later wel, en dat werd dus de 7de besmette lijn! In het gecodeerde bericht van Van Hemert stond een opdracht aan Taconis dat deze laatste na een bericht van SOE zendmasten bij Kootwijk moest opblazen. Die werden door de Kriegsmarine gebruikt voor telegrafisch verkeer met U-Boote in de Atlantische Oceaan. Majoor Blizard van SOE gaf op 6 augustus dat bericht via de besmette lijn van Lauwers door en G en S zonden SOE vervolgens het bericht dat Taconis zijn opdracht samen met een ervaren kracht zou uitvoeren, die de leiding over de operatie zou hebben. Blizard van SOE stemde in en berichtte dat hij de operatieleider 'Fred' zou noemen. G en S lieten op 10 aug.1942 in alle Nederlandse dagbladen bekend maken dat misdadige elementen een aanslag hadden gepleegd en verscheidene 'daders' waren gearresteerd (het **Spiel** is nu dus volop aan de gang), maar dat Fred in veiligheid was. Blizard stond er toen op dat Fred naar Londen zou komen. Hij wilde Taconis een militaire onderscheiding uitreiken. G en S nu uiteraard in problemen, maar ze bedachten een list – nu via de besmette lijn van Van Hemert^{ix} - : Bingham, die in die tijd de leiding van Blizard had overgenomen, wilde Fred van 8 op 9 november 1942 met een Britse motortorpedoboot laten ophalen bij de Nederlandse kust. Die boot lukte het niet de kust te bereiken. G en S stuurden een telegram naar SOE waarin ze schreven dat het maar goed was dat de boot de kust niet had bereikt, omdat daar de stellingen waren versterkt vanwege een alarm. G en S stelden daarna SOE een plan voor: ze zouden Fred via Frankrijk naar Spanje laten ontsnappen. Ze stuurden echter verrader Anton van der Waals, alias De Wilde. Fred kwam maar niet en Blizard bleef maar aandringen. G en S verzonnen toen het verhaal dat Fred in Parijs was gearresteerd.

Vervolg Vorrink (zie noot IX) Vorrink en het gehele Nationale Comité en de erbij behorende groep werd gearresteerd op 1 en 2 april 1943. Het fotootje, al eerder ter sprake gebracht, met het portret van Marijke Slujsers, bedoeld voor Vorrink, was een half jaar eerder door SOE-chef Laming aan *Dessing* gegeven. Hij

besloot het tegen de gewoonte in nog een tweede keer te gebruiken, omdat hij na de dropping van Dassing niets meer van Vorrink had gehoord.

Arrestatie 3 van de 4 gedropte PfH agenten: twee maanden na de arrestatie van Van Hemert in de nacht van 23 op 24 juli 1942, en drie maanden na de komst van Jambroes en Bukkens, in de nacht van 24 op 25 september 1942, zond Majoor Bingham 4 agenten naar Nederland. Ze moesten als organisatoren optreden van districtsgroepen, die volgens PfH gevormd moesten worden: *K. W. A. Beukema toe Water, R. Jongelie, A. Mooy* en *C. Droogleever Fortuyn*. Ze hadden alle 4 codepapieren bij zich en Jongelie nog een boodschap die Gerbrandy al eens aan Jambroes had meegegeven: dat de regering wilde dat de OD en de politieke partijen met elkaar zouden samenwerken. De Duitsers kregen de codepapieren onmiddellijk in handen. *Droogleever Fortuyn* wist evenwel te ontsnappen,^x gooide zijn Duits-Engelse woordenboek dat ten grondslag lag aan zijn persoonlijke code weg, maar Schreieder liet bij daglicht het droppingsveld onderzoeken en het boek werd gevonden. Schreieder en Giskes seinden via de besmette lijn Bukkens naar SOE dat Beukema toe Water, Droogleever Fortuyn en Mooy veilig waren aangekomen, maar dat Jongelie een hersenschudding had opgelopen en buiten bewustzijn was. Op 28 september 1942 stuurde de Bruyne aan de pas benoemde minister van Oorlog Van Lidt een brief met de mededeling dat voortvarend werd gewerkt aan het PfH. Op 30 september 1942 werd naar Londen geseind dat Jongelie aan de beterende hand was, maar Londen ontving op 4 oktober 1942 bericht dat Jongelie binnen twee dagen plotseling was overleden.

Arrestatie A. C. van der Giessen: in de nacht van 30 september op 1 oktober 1942 werd hij gedropt voor sabotage op scheepswerven, hij werd op de gebruikelijke wijze gearresteerd en had geen zender bij zich, maar wel een voor MI6-agent *Niermeyer* bestemd persoonsbewijs en een groot bedrag aan geld.

Van der Waals droeg er zorg voor dat *Niermeyer* werd gearresteerd (volgens Englandspiel-website op 6-10-1942), en zijn verbinding werd de achtste besmette lijn van het Englandspiel.

Negen arrestaties, van 21 oktober t/m 28 oktober 1942, in de nacht van 21 op 22 oktober 1942 van voor PfH bestemde personen: in totaal 5 districtsorganisatoren en 4r marconisten: *P. Kamphorst, M. Koolstra* (beiden organisatoren) en *M. Pals* (marconist). In de nacht van 24 op 25 oktober de organisatoren *J. Ch. Hofstede* en *H. R. Steeksma* en de marconisten *Ch. Chr. Pouwels* en *H. M. Macaré*. In de nacht van 27 op 28 oktober organisator *J. C. Dane* en marconist *J. Bakker*. Hun codes kwamen in Duitse handen en veel wapens in containers werden buitgemaakt. Giskes en Schreieder legden vier telegrafische verbindingen: 9de, 10de, 11de en 12de besmette lijn.

Medio februari 1943 stuurde Bingham de agenten *J. C. Kist* en *G. van Os.*, die voor Beukema een ontsnappingsroute moesten opbouwen via een motortorpedoboot of een water- of landvliegtuig. Giskes en Schreieder probeerden dat te verhinderen door aan SOE ongeschikte landingslocaties voor te stellen, vertragingstechnieken dus.

Acht arrestaties medio febr. 1943: Medio februari 1943 werden door SOE-Dutch weer 8 agenten uitgezonden,^{xi} één vrouw, nl. *Beatrix W. A. M. Terwindt* - waarover straks meer - en 7 mannen die in 2 groepen in de nachten van 16 op 17 en van 18 op 19 februari 1943 werden gedropt: één districtsorganisator voor het PfH, nl. *C. van Hulsteijn*, drie marconisten, *C. C. Braggaar* en de neven *P. en W. van der Wilden*, en drie agenten van wie één, *K. van der Bor*, sabotage-agent was en de resterende twee, de al genoemde *Kist* en *Van Os*. Via de zenders van Braggaar en de twee van der Wildens kwamen de 14de, 15de en 16de lijn van het Englandspiel tot stand. Van der Bor werd gearresteerd, volgens de Englandspiel-website op 17 februari 1942, en is in Haaren zwaar mishandeld, maar schijnt weinig losgelaten te hebben. De overige zeven zijn, blijkens de agentenexcellijst, ook allemaal direct gearresteerd tussen 17-19 februari 1943.

Gevolgen van de arrestatie van Kist: via de inmiddels besmette lijn van een van de Van der Wildens gaf De Bruyne's bureau Kist opdracht om met het noemen van de slagzin "De pot werd op het vuur gezet" bij ir.

A. J. L. Juten, woonachtig in Bergen op Zoom, spionagemateriaal op te halen. Dat bureau had een aantal rapporten gekregen van de spionagegroep "Dienst-Wim", opgericht door de Belgische Section van SOE. Schreieder en Giskes stuurden de V-Mann Anton van der Waals, nu 'Piet van de Velde' genoemd, naar ir. Juten, maar Van der Waals noemde de door de Duitsers fout gedecodeerde slagzin "Het werd op het vuur gezet". Juten vertrouwde het niet en gaf Piet van de Velde opdracht ervoor te zorgen dat Londen een nieuwe slagzin uitzond: "Glymes houdt het vuur warm". Koud kunstje voor Giskes en Schreieder. De nieuwe slagzin werd op 27 mei 1943 uitgezonden door radio Oranje en daarna werd een groot deel van de 'Dienst-Wim' opgerold. Londen gaf Kist via de dus besmette lijn van een van Van der Wildens bovendien de opdracht een passeurs-lijn te controleren en daarna zelf via deze lijn naar Engeland terug te keren. Giskes en Schreieder hadden in Parijs een contactadres nodig en wisten Bingham daarvan te overtuigen omdat, volgens G en S, in Brussel al een voortreffelijke illegale werker was, een zekere "George van Vliet" (maar dat was in feite de schuilnaam van de verrader i.c. V-Mann Ridderhof). G en S meldden Londen het vertrek van Kist, maar stuurden naar het contactadres in Parijs een V-Mann. Zijn arrestatie door de Feldgendarmerie werd in scène gezet en Londen werd gemeld dat Kist was 'gearresteerd'. G en S stuurden vervolgens een "gespeelde Kist" en diens "gespeelde" begeleider naar Parijs, zij konden doordringen in een van de belangrijkste netwerken van French-SOE, de zogeheten organisatie 'Prosper', die stond weer in contact met andere Franse verzetsgroepen die met de zogeheten Lysander vliegtuigen personen in Frankrijk ophaalde of afzetten. Het aantal arrestaties die uit de contra-spionage van G en S volgden liepen in de honderden en de Britse historicus Foot noemt getallen tot 1500!

In de nacht van 13 op 14 februari 1943 werd Beatrix Terwindt gedropt. Zij was geen SOE-agente, maar van MI6, het Londense organisatiecentrum van de 'piloten-lijnen'. Giskes en Schreieder seinden: "Welkom voor deze moedigste vrouw". M.a.w: ook Terwindt werd direct gearresteerd, met een van MI9 verkregen adres van een zekere C. T. J. Smit op zak, die mede-eigenaar van een schoenenwinkel was. Verraders Poos en Slagter stonden haar bij de dropping op te wachten en vertelden het smoesje dat ze in Holland allemaal verkeerde adressen doorgeven die allang in Duitse handen waren, maar dat ze niettemin opdracht hadden haar naar adressen te vragen, anders konden ze haar niet laten gaan. Terwindt gaf toen de adressen. V-Mann Van der Waals speelde daarna Smit in handen van de SD. In maart 1944 werd hij gefusilleerd.

Arrestatie Boogaart, Arendse en Dourlein: in de nacht van 9 op 10 maart 1943 werden de districtsorganisatoren P. C. Boogaart en P. Dourlein en een nieuwe marconist P A. Arendse (zijn lijn werd de 17de besmette lijn van het ES) gedropt. Het 'ontvangstcomité' stond ze op te wachten. Dourlein hoorde Paul roepen en vertrouwde het daarom en gaf verdere gegevens en leverde, evenals Boogaart en Arendse, zelfs zijn pistool in, omdat het volgens leden van het comité te gevaarlijk was om dat mee te dragen. Ze werden naar Driebergen gebracht en verder verhoord. Ze wisten zoveel dat Dourlein doorkreeg dat de zaak grondig was verraden. Men wist zelfs een gecodeerd schuiladres in Zwitserland, via welke Dourlein zou vluchten, te ontcijferen. Na drie weken slopend verhoord te zijn gaf Dourlein zijn radiocode. Zijn security-check gaf hij in iets gewijzigde vorm.

Nog weer zes arrestaties april/mei 1943: op 21 april 1943 seinden Giskes en Schreieder een bericht naar Londen dat alle mannen van de organisatie-Jamboes geïnstrueerd zijn voor het uur nul. Daarna werden nog vijf districtsorganisatoren en één marconist uitgezonden: in de nacht van 21 op 22 april 1943 *F. W. Rouwerd, I. Uytvanck* en *A. J. Wegner*, en in de nacht van 21 op 22 mei 1943 *O. W. Brey* en *A. B. Mink* en de marconist *L. M. Punt*. Ze werden (zie Englandspiel-website) allemaal direct na de dropping gearresteerd. Punt's lijn werd de 18de en laatste besmette lijn. Kolonel de Bruyne van SOE werd ongerust over het uitblijven van Beukema toe Water en de berichten dat een verrader de Wilde talrijke arrestaties, onder meer die van het Nationaal Comité, had kunnen bewerkstelligen. Hij besloot geen nieuwe agenten uit te zenden voor PfH alvorens Beukema toe Water in levende lijve voor hem zou staan. Bingham zette wel het zendcontact m.b.t. PfH voort.

Eind juni 1943: ontstond vermoeden van gevangenen in Haaren (pag. 987): eind juni kreeg de Bruyne uit bezet gebied een bericht voorgelegd dat er op leek te wijzen dat in Haaren SOE-agenten opgesloten zaten.

Hij sommeerde Beukema toe Water onmiddellijk naar Engeland te komen. In zijn plaats werd – ca. eind juli 1943 - voorlopig Cornelis Droogleever Fortuyn als leider van de organisatie aangesteld. Maar die zat, zoals vermeld, al ca. 10 maanden gevangen. Bingham en de Bruyne hadden dus in de zomer van 1943 niet het flauwste vermoeden wat zich in het kader van het Englandspiel afspeelde!

Andere waarschuwingen (pp. 987 e.v.) : de vroege waarschuwing van Lauwers is al vermeld. Maar er zijn later nog diverse andere waarschuwingen binnengekomen.^{xii} *Alblas*, geheim agent van Rabagliatti en van Van 't Sant, verstuurde namelijk in de lente van 1942 telegrammen die door de Duitse Funkbeobachtung werden afgeluisterd en door May, op basis van gegevens die hij van Van der Reyden had gekregen, werden gedecodeerd. De laatste ontkent volgens Rep dat hij gegevens van Alblas heeft prijsgegeven. Rep merkt verder op dat Giskes Abwehr Alblas' zender heeft uitgepeild en Schreieder achter het adres van zijn vriendin Pum kwam. Alblas werd direct gearresteerd toen hij haar thuis bezocht (Rep, pp. 196 e.v.). Schreieder heeft tegen de PEC – de Parlementaire Enquête Commissie - verklaard dat in de lente van 1942 Alblas een telegram heeft gestuurd waarin stond dat een man was gedropt die niet op zijn contactadres was aangekomen en dat het duidelijk was dat met die man *Jambroes* werd bedoeld (De Jong, pp. 988). *Alblas en Jambroes kenden elkaar* dus. Alblas verstuurde naar Engeland zijn telegrammen buiten het ES werkende radiolijn met oproepsignaal TBO. Hij was toen sinds zijn dropping op 5 juli 1941 (zie Englandspiel-website) nog enige dagen op vrije voeten omdat Giskes via de telegrammen te weten wilde komen of er iets van het ES naar buiten drong, maar omdat hij bang was dat Alblas nog meer gegevens zou gaan doorgeven heeft hij hem laten arresteren op 16 juli 1942 ^{xiii}. De broer van de verloofde van Alblas, dhr. Hueting, heeft tegenover PEC verklaard dat “toen al bij ons de indruk bestond dat er sprake was van groot verraad”. Bingham van SOE verklaarde niets te hebben geweten van het telegram, maar volgens mr. Donker (van PEC) had hij in oktober 1949 van officieren van MI6 en SOE gehoord dat het vaste regel was om penetratieberichten aan elkaar door te geven. De enige die helderheid over die telegrammen kon geven was Major Blizzard, maar die weigerde te getuigen, aldus De Jong (p. 989).

Londen weet ervan - stopzetting PfH-agenten: de eerste waarschuwing waarvan met zekerheid vaststaat dat zij Londen heeft bereikt is de waarschuwing die in april 1943 uit de gevangenis in Haaren is doorgegeven door Dourlein en Boogaart. Zij vielen op 10 maart 1943 in Duitse handen. Ze kwamen te weten dat er beneden hen een marine-officier vastzat, en Dourlein, die bij de marine morse had geleerd, gaf via de verwarmingsbuizen met morsesignalen door dat ze gearresteerd waren en dat hun waarschuwing (d.w.z. Dourlein's tweede waarschuwing) afgegeven moest worden bij Kanonengasse 27 in Basel. De marine-officier kon het doorgeven aan de arts M. J. E. M. Steijns, die in het Seminarium in Haaren werkte, die gaf het weer door aan vee-arts F. J. M. R. Roelvink, die gaf het door aan mr. L. Einthoven, die gaf het door aan ir. Philips en die droeg zijn secretaris mr. De Graaff op het mee naar Zwitserland te nemen, die gaf het aan de Engelse vice-consul in Genève. Dourlein's eerste waarschuwing werd eveneens via Steijn doorgegeven, en die gaf het aan zijn neef, die gaf het aan W. P. Landzaat (weduwe van een op de Grebbeberg gesneuvelde majoor), en die heeft het vermoedelijk in handen van *Jhr. Six*, chef-staf van de OD, kunnen spelen. De Jong merkt op dat de tweede telegramwaarschuwing in nogal vage bewoordingen was gesteld. In ieder geval - aldus de Jong (p. 995) – heeft deze situatie van de telegrammen van Dourlein bij de Bruyne het vage gevoel van onbehagen doen ontstaan, het uitblijven van Beukema toe Water en het oprollen van het Nationaal Comité op 2 april 1943 deed eind mei 1943 de Bruyne definitief doen besluiten te stoppen met het uitzenden van PfH-agenten. Wel ging SOE door, zij het met veel geringere frequentie, met het droppen van wapens en sabotagemiddelen (p. 997).

Wantrouwen SOE m.b.t. Dourlein en Ubbink: beide agenten wisten op zondagavond **29 augustus 1943** uit de gevangenis in Haaren te ontsnappen. De slimme Giskes en Schreieder berichten evenwel SOE, via een ES-lijn, dat Dourlein en Ubbink voor de Duitsers zijn gaan werken en in hun opdracht naar Engeland waren vertrokken, en SOE dus geen waarde moest hechten aan andere berichten over Dourlein en Ubbink. Zelfs toen Six via een telegram naar BI in Londen liet weten dat Dourlein en Ubbink ontsnapt waren, geloofde SOE dat bericht nog niet en dacht dat ze slechts in schijn waren ontsnapt (p. 1012). Na een lange vluchttocht ^{xiv} kwamen Dourlein en Ubbink op 20 november 1943 in Zwitserland aan en uiteindelijk op 1 februari 1944

in Engeland (p. 1012). Ze werden niet vertrouwd door MI6 en belandden zelfs op 23 mei 1944 voor korte tijd in de gevangenis. Dourlein werd zijn sergeantsrang ontnomen en Ubbink wilde men zijn luitenant-rang ontnemen, dat ontliet hij door ontslag uit militaire dienst te nemen en te gaan varen (p. 1017). Dourlein werd enige maanden na de verschijning - in 1950 - van het verslag van de PEC onderscheiden met de Militaire Willemsorde. Ubbink kreeg vier jaar later de Bronzen Leeuw (p. 1017).

SOE had het nog niet in de gaten: SOE presteerde het zelfs om in het vierde jaar van de bezetting, in de nacht van 2 op 3 oktober 1943, via de 16de ES-lijn, Grün en Van Schelle te droppen, daarmee te kennen gevend dat het vertrouwen van SOE nog geenszins was verdwenen, aldus De Jong (p. 1002). Elders merkt hij op dat het vliegtuig waarin beide agenten zaten door Duits afweergeschut een noodlanding bij Antwerpen moest maken. Ze hadden de opdracht om zich in Brussel te melden bij – let wel - de al eerder genoemde verrader - George van Vliet, die nog steeds Bingham's vertrouwen genoot! (De Jong, deel 7, tweede helft, pp. 826 e.v.).^{xv} De ontmoeting met Ridderhof vond inderdaad plaats.

Ontsnapping en tweede arrestaties van Wegner, Van der Giessen en Jan Jacob van Rietschoten: deze drie zijn in de nacht van 22 op 23 november 1943 uit het door de Duitsers als gevangenis gebruikte Groot Seminarium ontsnapt. Wegner probeerde naar Zwitserland te vluchten, maar viel in december 1943 bij Luik in Duitse handen en werd weer naar Haaren teruggebracht. Op verschillende onderduikadressen vonden ze onderdak, maar bleven met elkaar in verbinding staan. In maart of april 1944 kwam een van beiden in verbinding met **mr. J. le Poole**, die van augustus 1943 af het restant van de Dienst-Wim voortgezet en uitgebreid had. Hij had toegang tot de Zwitserse wegen A en B en liet een van beiden **een rapport opstellen dat naar Bern werd overgebracht en waaruit de voornaamste inhoud eind mei 1944 naar BI werd geseind**. Blijkens dat telegram waren 37 geheime agenten in Duitse handen gevallen; 23 SOE-agenten, te beginnen met Taconis en Lauwers, en de MI6 agent Niermeyer werden met hun trainingsnamen genoemd, van 13 agenten werd die naam niet vermeld. Al deze gevangenen, zo werd vermeld, zitten in Haaren, waar zich tevens leden van de Inlichtingendienst en andere uit Engeland afkomstige lieden bevinden. In april 1944 waren Van der Giessen en Van Rietschoten op zoek gegaan naar een illegale groep die hen naar Spanje zou brengen. Ze werden naar Lindemans verwezen (HvR: alias dubbelspion King Kong), die toen al enkele maanden voor Giskes optrad. Lindemans spiegelden hen voor dat hij ze in Zeeuwse wateren met een Engelse onderzeeboot kon laten afhalen. Ze kregen van de spionagegroep 'Sobenlader' spionagerapporten op microfilm mee. Op een dag stapten Van der Giessen en Van Rietschoten in de trein naar Zeeland. Kort voor Roosendaal werden ze door een Kommando van de Haagse 'SD' gearresteerd en afgevoerd naar Haaren. Daar werden ze buiten op **10 juni 1944** door de Duitsers "op de vlucht doodgeschoten".^{xvi}

Einde Englandspiel: de opdracht van Somer eind november 1943 aan de BI-agenten in bezet gebied om alle contacten met SOE te verbreken (zie noot XIV) viel **begin 1944** in Duitse handen, vermoedelijk als gevolg van de arrestatie op 5 februari 1944 van BI-agent van *Borssum Buisman*, die, toen hij werd opgepakt, meer dan 100 'oude' en enkele 'nieuwe' telegrammen bij zich had, alsmede stukken die op zijn code betrekking hadden. Toen Giskes en Schreieder deze documenten gelezen hadden stond voor hen vast dat het Englandspiel tot Londen doorgedrongen was. Met een honende tekst bedankten zij op **1 april 1944** via de **besmette lijn van Van Hemert voor "de lange en succesvolle samenwerking"** (deel 9: p. 1021).

Nabeschuiving

Indien een agent van het Englandspiel een persoon is die door SOE-Dutch naar bezet Nederland is uitgezonden om spionage- of sabotage werkzaamheden te verrichten, of een persoon is die met dezelfde opdracht door MI6 is uitgezonden in haar voorbereidingsperiode naar de oprichting van SOE-Dutch, dan kunnen Van Hamel, Schrage, Alblas en Zomer, die door MI6 werden uitgezonden, in die volgorde als de eerste vier agenten van het Englandspiel worden gezien. Van Hamel (dropping 28-8-1940) werd volstrekt toevallig bij een routinecontrole door een dorpsagent ontdekt en heeft door zijn zwijgzaamheid geen belastende informatie voor na hem komende agenten vrijgegeven. Schrage (dropping 13-6-1941) en Zomer

(dropping 31-8-1941) deden dat evenmin. Schrage werd niet gearresteerd, maar kwam bij zijn tweede overtocht, samen met Cor Sporre, naar Engeland om het leven, zeer waarschijnlijk door verdrinking. Volgens Rep is Schrage's spionagemateriaal door een vriend "in een verzwaarde koffer gedaan". Alblas (dropping 5 juli 1941) en Zomer werden door de uitstekende peilwagen van Giskes opgespoord. Volgens Schreieder, aldus De Jong, is een telegram van Alblas onderschept en gedecodeerd. Dit leidde tot de arrestatie van Jambroes. Enigszins bevreemdend, want ruim een jaar later, eind juni 1942, werd Jambroes gearresteerd.

Hoe het ook zij, de kiem van het eigenlijke Englandspiel als kettingreactie begint met het voorspel op de arrestaties - tussen 13 februari 1942 en 13 maart 1942 - van Ter Laak, Lauwers, Taconis en Van der Reyden. Reserve-kapitein C.F. van den Berg, functionaris van de illegale OD en leider van de Haagse verzetsgroep kende Ridderhof en vertrouwde hem en vertelde hem begin december 1941 dat Taconis bezig was sabotagegroepen te vormen. Verrader Ridderhof briefde dit met een notitie van 10 december 1941 aan Giskes door, maar Van den Berg stond in contact met Lauwers en Taconis! Met andere woorden: alle volgende in deze notitie genoemde arrestaties vloeien voort uit de **infiltratie in het najaar van 1941 van Ridderhof in de Haagse verzetsgroep**, die onder leiding stond van Van den Berg. Er bestaat een duidelijk causaal verband – denk ook aan de opeenvolgende 17 besmette lijnen - tussen de met behulp van verrader Ridderhof uitgevoerde beginarrestaties in de periode medio februari/maart 1942 (Ter Laak, Lauwers, Taconis en Van der Reyden) tot 3 oktober 1943, toen Grün en Van Schelle werden gedropt. Pas in december 1943 waarschuwde SOE alle agenten in bezet gebied tegen contacten met Ridderhof!

Los hiervan blijft de vraag zich opdringen of er ook niet sprake is geweest van het – omwille van een hoger liggend of urgenter doel – opzettelijk terug- en meespelen van Britse zijde op een zodanige manier dat de agenten van het Englandspiel (ES-agenten) wel in Duitse handen moesten vallen: de verraadhypothese dan wel opzethypothese. Het antwoord op deze vraag valt buiten het bestek van deze notitie. Hier wordt volstaan met de opmerking dat De Jong genoemde vraag ontkennend beantwoordt. Hij schrijft de mislukking van het Englandspiel toe aan vergaande incompetentie op basis van een slecht functionerend veiligheidssysteem, aan kapitale blunders of fouten.

Ter illustratie verwijs ik naar het nog niet eerder geciteerde tekstgedeelte van De Jong over het verslag van Taconis en Lauwers bij de Parlementaire Enquête Commissie (PEC): "wij leken wel tweelingbroers "..... het moet een vreemd gezicht voor de Marechaussee zijn geweest om 's morgens acht uur twee mannen te zien lopen met dezelfde jassen, tassen, dassen en overhemden". Iets verderop wijst hij op de naoorlogse verklaring van de verraders Poos en Slagter dat alle SOE-agenten die in Duitse handen waren gevallen eenzelfde soort polshorloges, nieuw en waterproof, welke niet meer te koop waren, droegen (De Jong, p. 840).

Wolters komt in zijn proefschrift tot een verdergaand antwoord, d.w.z. dat er sterke aanwijzingen zijn die wijzen in de richting van de juistheid van de opzethypothese. Maar ook hij signaleert evenals De Jong tal van andere tekortkomingen in de handelwijze van SOE-Dutch., die sluiten de opzethypothese uiteraard niet uit. Wolters' argumenten voor de opzethypothese heb ik reeds in een eerdere notitie systematisch beschreven.

Alphen aan den Rijn, 17 augustus 2011

Dr. Hendrik Joost van Rietschoten

- ⁱ Allert Brinkman was een illegale werker die in 1942 bij zijn arrestatie gewond raakte en zich nadien bereid had verklaard V-Mann van de Sicherheitspolizei te worden. Op 14 juli 1942 was hij aan de Englandspiel-gevangenen in Haaren als celspion toegevoegd om over ze te laten rapporteren. Toen al deze gevangenen werden weggevoerd wist hij later in 1944 onder de naam 'Ab van Straten' als V-Mann van de Kriminalkommissar Friedrich Frank diep in de Haagse illegaliteit door te dringen.
- ⁱⁱ Lauwers paste zeven maanden lang zijn gefingeerde security-check toe. Blizard bleef de telegrammen van Lauwers als authentiek beschouwen en Majoor Bingham zei na de oorlog tegen mr. Donker "nooit te hebben geweten dat er met telegrammen van Lauwers iets niet in orde was" (pag.961-963). De Jong legt uitvoerig uit dat het verklaarbaar is dat Lauwers' waarschuwingen door SOE niet zijn opgemerkt. Het is een ingewikkeld technisch verhaal over codeberichten met 'jumbled letters' (willekeurige letters voorafgaand aan de eigenlijke tekst, waarin geen klinkers mochten voorkomen, of over een codebericht met het woord 'caught' (gevangen), dat opgeplijst werd in 'GHT' en 'CAU' (De Jong, pp. 961 e. v.).
- ⁱⁱⁱ De Jong noemt hier (op pag.949) geen droppings- en arrestatiedatum. Volgens de Englandspiel-website werd **Ernst de Jonge** in Katwijk gedropt op 23-2-1942 (arrestatie op 22-5-1942), Radema eveneens gedropt op 23-2-1942 (arrestatie op 29-4-1942), Orrt gedropt op 12-3-1942 (arrestatie op 23-5-1942) en Emmer eveneens gedropt op 12-3-1942 (arrestatie op 30-5-1942). In genoemde lijst staat ook **Hendrik de Jonge** vermeld: gedropt in Hooghalen op 12-3-1943 en gearresteerd op 25-9-1942. Jelte Rep merkt in zijn boek "Englandspiel" (pp. 157-158) op dat Ras na zijn arrestatie door Giskes' team werd uitgehoord. Zijn informatie leidde tot de arrestatie van *Ernst de Jonge*. Hiervoor had Schreieder V-Mann Van der Waals ingezet.
- ^{iv} Met betrekking tot **Ab Homburg** verwijs ik naar andere door mij verzamelde documenten. Ab werd door een vroegere schoolvriend verraden en op **6 oktober 1941 gearresteerd** (zie Englandspiel-website). Hij ontsnapte een dag voor zijn executiedatum, op **26 oktober 1941**, op miraculeuze wijze uit de gevangenis in Scheveningen. Ab Homburg en zijn maten Cor Sporre en Willem de Waard waren met een motorvlet op zaterdagavond 22 maart 1941 via IJmuiden naar Engeland ontsnapt. Homburg en Sporre werden door Laming van SOE-Dutch ingezet om in bezet Nederland voorbereidend werk te verrichten voor het opzetten van een agentennetwerk. Zij zijn zo gezien de eerste agenten van het Englandspiel. Op 1 april 1945 werd Homburg bij een missie voor de RAF door Duits afweergeschut in Nederland neergeschoten en kwam daarbij om het leven. **Cor Sporre** probeerde bij terugkeer naar Nederland voor de tweede keer, nu samen met geheim agent **Wiek Schrage**, met een bootje naar Engeland te gaan, en wel op 13 november 1941, maar niemand heeft meer iets van hen vernomen. Aangenomen wordt dat ze zijn verdronken. Wiek Schrage werd volgens de agentenexcellijst op 6 juni 1942 is gedropt. Zijn vriend Mulock Houwer heeft volgens Rep al het verzamelde spionagemateriaal in een verzwaarde koffer laten pakken (Rep, p. 57). De Waard voegde zich later bij de Prinses Irene Brigade en overleefde de oorlog (De Jong, p. 951); "Englandspiel" van Jelte Rep (p. 49).
- ^v Sabotage-agent Andringa werd op 9 maart 1942 samen met drie sabotage-agenten Kloos, Ras en Sebes en met marconist Jordaan gedropt. J.H.M. de Haas werd op 9 april 1942 gedropt. De Haas zou in plaats van de verongelukte *Molenaar* als marconist voor Andringa fungeren. In gezelschap van Poos legde Andringa enkele bezoeken bij Martens af, bij een van die bezoeken was de broer van geheim agent Ab Homburg aanwezig, en die vertelde dat hij voornemens was om op 18 mei 1942 met negen personen, onder wie A. Kortlandt, de havenmeester van Rotterdam, vanuit IJmuiden naar Engeland te vluchten. De gehele groep, incl. drie Joodse vluchtelingen, werd op 18 mei aan boord van de trawler gearresteerd. De drie Joden werden gedeporteerd naar Sobibor en kwamen daar om. De tien anderen raakten in gevangenschap en drie van hen, onder wie Kortlandt, werden wegens deelneming aan illegaal werk gefusilleerd.
- ^{vi} **Dessing** werd in de nacht van 27 op 28 februari 1942 gedropt in de bossen van Ermelo, een half uur eerder vond in Hooghalen de eerste wapendropping plaats. Giskes van de Duitse contra-spionagedienst Abwehr III F kon, door verraad van zijn V-mann Ridderhof, op afstand de dropping controleren, maar liet dat niet merken. Gedurende anderhalf jaar drongen de geheime operaties van Giskes niet tot Londen door, aldus Wolters in zijn proefschrift van 2003 (pp. 21-24). De Englandspiel-website vermeldt als droppingsdatum van Dessing in Ermelo 6 januari 1942. Hij wist later weer terug te keren naar Engeland.
- ^{vii} In een spannend verhaal beschrijft Rep (pp. 205 e.v.) een langdurige klopjacht van Schreieder - via zijn V-Mann De Wilde - naar Jambroes. Dit lijkt in tegenspraak met de gegevens van De Jong, die van een directe arrestatie van Jambroes spreekt.
- ^{viii} De Kruyff en Ruseler werden op 7 september 1944 in Mauthausen vermoord. Overes staat als vermist genoteerd en Ubbink ontsnapte uit Haaren (zie agentenexcellijst).
- ^{ix} **Die lijn van Van Hemert werd door Giskes en Schreieder voor het eerst gebruikt op 22 augustus 1942**, toen stuurden ze naar SOE een telegram. Bijna anderhalf jaar later vertelde Luitenant-Kolonel Dobson, Bingham's opvolger van SOE, dat bij het nalezen van telegrammen via de lijn Van Hemert, er tenminste vier tussen zaten waarbij de security-check ontbrak en dat desondanks SOE het zendverkeer met Van Hemert had voortgezet. Via die lijn merkten G en S op 12 november waarvoor het fotootje van Marijke Sluijser diende: SOE wilde dat een zekere A. Wins in Amsterdam contact zou opnemen met de socialistische journalist L. van Looi - een verzetsman - en dat deze kon zeggen waar **Vorrink**, die wel eens contact had met SOE, ondergedoken zat. Schreieder stuurde Van der Waals, een schuilnaam voor de verrader Anton de Wilde, naar Wins en liet hem het fotootje zien, hoewel Van Looi argwanend bleef lukte het Van der Waals op bezoek te komen bij Vorrink en overhandigde hem een telegram van SOE waarin stond dat de regering wilde weten wie er in het Nationaal Comité zitten, waartoe ook Vorrink behoorde. Hij gaf De Wilde alle namen!! **Het gehele Comité, bestaande uit mr. Menten, ir. Ringers, Schouten, Vorrink en Verschuur, werd met nog een bredere groep die met het NC in verbinding stond, op 1 en 2 april 1943 gearresteerd.** (dus verraad en een besmette lijn als causaal verband). Bij dr. J. H. van Roijen, een ontslagen hoofdbambenaar van Buitenlandse Zaken, begon het vermoeden te ontstaan dat Anton de Wilde achter deze arrestatie zat, want Ringers had van Roijen wel eens verteld over zijn contacten met De Wilde. Ringers lichtte toen een kennis van hem in, mr. Ch. H. J. F. van Houten, die op het punt stond naar Stockholm te ontsnappen, deze lichtte consul-generaal de Jong in Zweden in en De Jong informeerde op zijn beurt Gerbrandy. Six, chef-staf bij de OD, begon ook vermoedens te krijgen. Hij zette spoorwerk in en begin augustus 1943 werd wel duidelijk dat De Wilde, alias Anton van der Waals, fout was.
- ^x Volgens de Englandspiel-website werd Droogleever Fortuyn toch nog gearresteerd op 25 september 1942.
- ^{xi} Volgens de Englandspiel-website zijn alle 8 direct na de dropping gearresteerd: Van der Bor, Braggaar en Van Hulsteijn op 17 februari 1943 en Kist, Van Os, P en W. van der Wilden op 19 februari 1943. Terwindt is op 14 februari 1943 gedropt en direct gearresteerd.
- ^{xii} Enkele maanden na 10 maart 1943 is uit Haaren nog een waarschuwing doorgegeven door de op 19 februari **1943 gearresteerde geheime agent J. Kist**, die aan schout-bij-nacht F. J. Heeris - die Kist in zijn periode van adelborst kende - via een zekere jongeman Van den Berg liet doorgeven dat "alle zeventig.....parachutisten gevangen genomen waren en dat zij in Haaren gevangen zaten". Heeris gaf het bericht door aan een officier-vlieger en die gaf het aan de Dienst-Wim, maar die stond, zoals reeds is opgemerkt, onder controle van Giskes.
- ^{xiii} **Alblas is na Zomer** - die volgens de Englandspiel-website **al op 13 juni 1941 is gedropt** - de tweede gedropte ES-agent. Hij is bijna een maand later, op 5 juli 1941 gedropt. Maar als Giskes hem nog een paar dagen op vrije voeten heeft laten lopen, dan zou hij in de eerste helft van juli 1941 gearresteerd moeten zijn, terwijl de Englandspiel-website als arrestatiedatum 16 juli 1942 vermeld. Een mogelijke verklaring biedt Wolters' proefschrift, waarin hij opmerkt dat Alblas in de maand waarin Zomer werd gearresteerd - dat is de maand augustus - wist te ontsnappen.
- ^{xiv} Dourlein en Ubbink (D en U) bereikten op hun lange vluchttocht op 1 december 1943 Spanje. Daar werden ze gearresteerd en geïnterneerd in een hotel in Lerida, 130 km. ten westen van Barcelona. In het interneringssoord schreven zij op **20, resp. 19 december 1943 twee rapporten**, waarin zij duidelijk maakten dat **de Duitsers alles wisten over de activiteiten van SOE, incl. de opleidingsscholen van SOE**. Hun rapport werd i.o.v. Somer van Bureau Inlichtingen (BI) in Londen, die op dat moment in Madrid vertoefde, via een medewerkster van BI in Madrid met omkoping uit het interneringssoord gesmokkeld. Deze rapporten waren in hoofdlijnen gelijk aan hetgeen generaal Van Tricht een maand eerder, **ca. 20 november**

1943, toen Dourlein en Ubbink in Zwitserland arriveerden en zij zich direct bij hem vervoegden, uit Bern met een telegram naar Londen had bericht. Somer kreeg die rapporten op 5 januari 1944 in handen, trok bleek weg en liet ze De Bruyne van SOE zien, die er een slapeloze nacht aan over hield en vervolgens op een reorganisatie van SOE aandrong. (pp. 1012-1021). Somer kreeg op 22 november 1943 het telegram van generaal Van Tricht uit Bern onder ogen en gaf direct de BI-agenten in bezet gebied opdracht hun eventuele contacten met SOE-agenten te verbreken, met de mededeling dat de 'zusterdienst' geheel door de Duitsers was geïnfilteerd (deel 9: pp. 1012-1021).

^{xv} Dit vertrouwen is onvoorstelbaar aangezien, zoals uit deze notitie is gebleken, SOE in mei 1943 uit argwaan besloot met het stoppen van uitzendingen van PfH-agenten en Somer in november 1943 alle BI-agenten opdracht gaf alle contacten met SOE te verbreken. De Jong schrijft in dit verband (p. 1000: noot 1) dat Engeland eind november wist dat George van Vliet voor de vijand werkte. Maar evenzeer onvoorstelbaar **omdat George van Vliet, alias Ridderhof**, de V-Mann van Giskes, bij laatstgenoemde al met een notitie van **10 december 1941** Lauwers en Taconis had verraden. Bovendien had Ridderhof, zoals blijkt uit Wolters' proefschrift (pp. 21-24) zich in het **najaar van 1941** al binnengedrongen in een Haagse verzetsgroep, hetgeen leidde tot het verraad van de eerste wapenzending, namelijk die in de nacht van 27 op 28 februari 1942 in de bossen van Ermelo, en tot het verraad van geheim agent Dessing, die een half uur eerder daar was gedropt. Beide - ogenschijnlijk geslaagde - droppings, stonden onder controle van Giskes, zoals eerder in dit overzicht is opgemerkt. Pas toen Grün - via de door Ridderhof aangelegde verbinding met Londen in codetaal vroeg wanneer de instructies voor de invasie in de Nederlandse illegale pers zou verschijnen – **pas toen** kreeg SOE argwaan en waarschuwde in de tweede helft van december 1943 alle geheime agenten in bezet gebied tegen contacten met Ridderhof!

^{xvi} Voor het verdere lot van de gearresteerde ES-agenten verwijs ik naar De Jong (pag. 1024 e.v.): In april 1944 werden 51 gevangenen, incl. Ter Laak naar het Duitse tuchthuis in Rawitsch (Silezië) overgebracht. Elf van hen zijn daarna op een onbekende plaats en een onbekend tijdstip, vermoedelijk in Gross-Rosen begin september 1944, ter dood gebracht of overleden. Veertig van hen werden op 5 september 1944 samen met 6 Britse officieren en één Amerikaanse officier, concentratiekamp Mauthausen binnengebracht. De 47 gevangenen moesten zich op 6 en 7 september 1944 op een afgrijselijke manier te pletter werken, sommigen werden doodgeslagen en wie nog leefde werd aan het einde van de tweede dag doodgeschoten. Voor wat betreft de genoemde elf vermisten merkte Adri Wijnen, voorzitter van de werkgroep Englandspiel en tevens penningmeester van Speciaal Onderzoek Englandspiel, op dat een zekere Jacob Bakker in Wenen is overleden. Nog nader moet worden onderzocht of deze persoon ES-agent Jacob Bakker is.

Henk van Rietschoten is doctorandus in de sociologie

(Rijksuniversiteit Leiden 1986: doctoraalscriptie over de relatie tussen identiteit, arbeid en voorzieningen van Zuid-Molukkers) en doctor in de sociaal-culturele wetenschappen (Vrije Universiteit te Amsterdam 1999: dissertatie over de variatiebreedte van de Joodse identiteit). Hij heeft gewerkt in de financiële sector bij de Rijksoverheid en in het particuliere bedrijfsleven, in de sociale dienstverlening als maatschappelijk werker en als adjunct-directeur.

Van 2002-2010 heeft hij namens het CDA als gemeenteraadslid gewerkt bij de gemeente Alphen aan den Rijn. Sinds een aantal jaren tot op heden vervult hij een drietal secretariaten in de politieke sector en in de gehandicaptenzorg. Henk van Rietschoten is lid van de werkgroep Englandspiel.